

Oslo kommune
Bymiljøetaten

Turguide Akerselva

INTRODUKSJON

Med denne brosjyren håper Bymiljøetaten at folk skal bli bedre kjent med Akerselva. Vi forteller om bygningene langs elva, men også om folkene som arbeidet i dem. Brosjyren skal handle om severdigheter, men også om det levde livet langs elva. Vi ønsker å fortelle hvordan Akerselva alltid har hatt evnen til å leve seg inn i nye historier og skjebner, om forvandlingen langs elva. Brosjyren handler om det vi har tapt, men også om det vi har fått. Natur langs elva er en viktig del av brosjyren. Elva er ikke bare menneskenes odel og eie. Hvilken annen hovedstad kan skilte med ei relativt naturlig elv med 20 fossefall og over 100 fuglearter midt i byen? Akerselva har opplevd så mye. Sigrid Undset beskriver den slik:

«Hvor mange Kristianiamennesker kjender Akerselven fra den kommer ut av skogen oppe i Nydalens snevre kløft, kjender dens stryk og fosser, fabrikkene nedover, de stille kulper og evjer hvor gamle piletrær dypper grenen nedi det mørkegraa vand, skrænternes lerbakker og smaa gamle huser, broerne, de vippende baater i vandet ved dens løp nedenfor faldene – kjender det liv som leves av elven og ved elven?»

(Sigrid Undset, 1918)

God vandring, Hilsen Bymiljøetaten

ANSVARLIG FOR BROSIJYREN:

Trude H. Olsen

KART:

Sissel Grytå

DESIGN:

KORD AS

Trykk:

Zoom Grafisk AS

FOTO:

Forside: Trude H. Olsen
Bakside: Joakim Aronsen

ANDRE BILDER:

Bilder uten kreditering er tatt av Trude H. Olsen

TAKK TIL:

Leif Gjerland, Bydel Sagene
Historielaget Grefsen, Kjelsås, Nydalen
Oslomarkas Fiskeadministrasjon
Bymuseet
Norsk Zoologisk Forenings
Flaggermusgruppe

5. opplag, mars 2015

SLIK KOMMER DU TIL AKERSELVA

Akerselva har mange inngangsporter. Her er noen av de fineste:

Fra Kjelsås

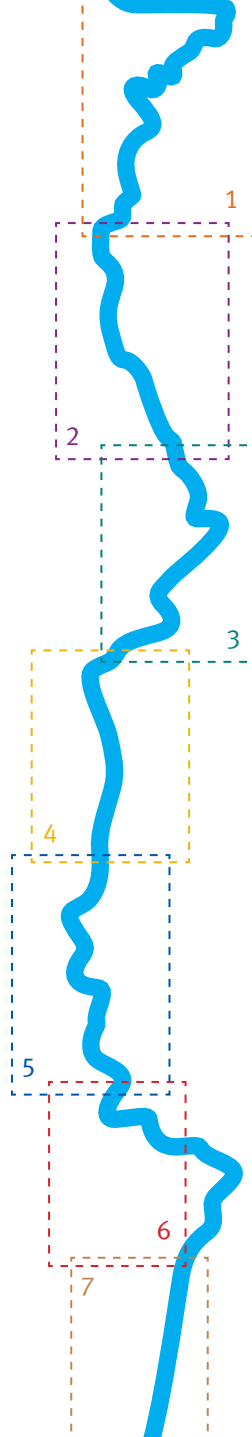
Skal du vandre hele elva kan du ta buss 54 fra Oslo sentrum til «Frysja» på Kjelsås. Da er du like ved Brekkefossen og Brekkedammen.

Fra Nydalen

Ønsker du å starte litt lenger ned, kan du ta t-banen til Nydalen. Da er du rett ved Gullhaug bru.

Fra Sagene

Til Sagene kan du ta buss 54 fra Oslo sentrum til «Arendalsgata» ved Myraløkka.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. MARIDALSVANNET – GRANDALEN, S. 4

«Når verden går meg imot, og det unnlater den sjelden å gjøre, når dertil gis noen leilighet, har jeg stedse funnet meg vel ved å anvende friluftsvandring som demper min smule bekymring og uro. En sommereftermiddag for noen år siden vandret jeg med fiskestangen oppover engene på østsiden av Akerselven....»
Peter Chr. Asbjørnsen, 1830-årene

2. NYDALEN, S. 10

«Fra Nydalen og ned til Grünerbroen ligger 25 - 30 store fabriker og kræver hjelp av den. Tusener av «hæstekræfter» må den ut med. Den sier aldrig nei, er altid aa stole paa, streiker aldrig, ute i de aller tørreste somre. Riktignok brummer den og skjænder naar den stuper gjennom render og rør, med et blir ikke til mer. Den vælter seg frem og svinger hjulene, enten de saa tilhører væverier eller spinderier eller seildugsfabriker eller møller.»
Oskar Braaten

3. BJØLSEN, S. 16

«Alle sjauere var iført kakifarget kjeledress og bærelue med langt slør. Det beskyttet oss mot å få melstøv nedover kraven. Uniformen fikk Bjølsen-sjauerne til å se ut som rømte fanger fra Botsfengslet. Det hendte faktisk at politifolk fakket sjauere som ventet på melbilene i byen.»
Terje Hansen, arbeider ved Bjølsen Valsemølle

4. SAGENE, S. 22

«Spør en Sagene-gutt om han husker at han «løp seier på Myra», eller at han stod på skytter der, at han badet i «kulpen» når han hadde ferie og var fri for skoler og lekser.»
Oskar Braaten

5. ØVRE GRÜNERLØKKA, S. 28

«Elva er blitt en heslig rynke i byens ansikt, mens den burde være et smilebånd.»
Ordfører Carl Jeppesen, 1917

6. NEDRE GRÜNERLØKKA, S. 34

«Men naar den naar så langt som nedenfor Grünerbroen, da er den ferdig. Da orker den ikke mer. Da tar den til aa gli sagte og blidelig mot havet, seiler makelig og deilig sliten i bevisstheten om godt arbeide.»
Oskar Braaten

7. VATERLAND – BJØRVIKA, S. 40

«At være Stedbarn kan faa Steene til at græde
Med Stedbarn er Vaterland
og Fjærdingens arme Stræde»
Fra Henrik Wergelands dikt «Forstedenes klagesang»

OSET

MARIDALSVANNET

1

GRØNVOLD

3

Brekke-
dammen

2

4

6

Brekke bru

Midtoddveien

Kjelsåsveien

7

KJELSÅS

STILLA

8

SVENSENGA

Frysjaeveien

GRANDALEN

1. MARIDALSVANNET — GRANDALEN

Vi er 149 meter over havet. Foran oss ligger Akerselva «du gamle og grå» med sine 8,2 kilometer, 20 fosser, 46 bruer og mange minner etter Norges industrielle revolusjon.

1: MARIDALSVANNET

Vi starter turen ved Akerselvas mor og Oslos største drikkevann, Maridalsvannet. Vannet har vært drikkevannskilde siden 1867. Før det lå vanninntaket i Akerselva, men forurensning og dårlig vanntilgang gjorde at vanninntaket ble flyttet hit. Ved Maridalsvannet ligger Oset vannbehandlingsanlegg som er Europas største vannbehandlingsanlegg i fjell. Foran oss ligger Teknisk Museum. Hva er vel mer passende enn å gjøre et lite studieopphold der?

2: NORSK TEKNISK MUSEUM

Museet på østsiden av elva byr på en rekke maskiner fra Akerselvas glansdager som industrielv: En dampmaskin fra 1856, en vevstol fra «Hjula» tekstilfabrikk, en spiker-maskin fra Christiania Spigerverk, og en valsestol fra Bjølsen Valsemølle. Men nå foregriper vi historien. Bli med videre. Før maskinene erobret elva, var det sagbrukene og kornmøllene som dominerte.

Idyllisk sykkelturn langs øvre Akerselva. Foto Carsten Müller.

Barn på tømmerstokk, 1955. Foto J. E. Hegerstrøm, utsnitt. Historielaget Grefsen, Kjelsås, Nydalen.

Brekkesaga, 1950, utsnitt.
Historielaget Grefsen, Kjelsås, Nydalen.

Badeliv ved Stilla, 1950.
Foto Aage Storløkken. Bymuseet.

3 GRØNVOLD

I lia på vestsiden står ei rødmalt stue som var husmannsplass under Brekke gård, som tidligere eide store deler av Nordmarka. Her bodde sagmesteren på Brekkesaga. Grønvold er et kulturminne fra tida da Akerselva var sagbrukselv.

4 FRYSJÅ KUNSTNERSENTER

Nedenfor Teknisk Museum finner vi Kjelsås Brug som startet i 1853 med produksjon av ståltråd og spiker. I 1884 overtok O. Mustad & Søn. Da Mustad la ned virksomheten i 1960-årene, forfalt området. Etter hvert tok kommunen og ildsjeler tak i området, og i dag er det gamle industriområdet omgjort til Frysja kunstnersenter. Også de gamle arbeiderboligene til Mustad er overtatt av kunstnere, og tre av boligene ligger i Kjelsåsveien 143. Hver desember inviterer kunstnerne til julemarked.

5 BREKKEDAMMEN

Brekkedammen er en populær badeplass med byens reneste badevann. På østbredden står ei minneplate etter eventyrfortelleren Peter Chr. Asbjørnsen som skrev sine kvernsagn fra vandring langs elva. Tidligere var Brekkedammen oppsamlingsplass for tømmer, og guttene fikk testet balanseferdighetene sine ved å springe på tømmerstokkene.

Brekkedammen. Foto Carsten Müller.

6 BREKKEFOSEN

Ved Brekkefossen har det ligget både møller og sagbruk opp gjennom historien. Her lå Brekkesaga som var i drift til 1965. Da var det slutt, og med det la Akerselvas siste sagbruk ned driften. Brekkesaga lå på vestsiden av elva, ovenfor Brekkefossen, og hadde sin egen kraftstasjon fra 1892, som står her ennå. Kraftstasjonen brukes i dag som aktivitetshus med navnet 33 Frysja, hvor 33 står for det tidligere bydelsnummeret på Grefsen-Kjelsås (i dag bydel Nordre Aker).

7 BREKKE GÅRD

På vestsiden, et stykke opp fra elva i Kjelsåsveien 186, ligger Brekke gård. Den hvite teglbygningen ble oppført som jaktstue av grunnlovsmann, Peder Anker, som også eide Bogstad Gård. Ankers bygning ble bygd i 1814, men gårdens historie går tilbake til 1300-tallet. Grønvold husmannsplass og Brekkesaga lå under Brekke.

8 STILLA

Stilla er en gammel badeplass der Akerselva bukker seg stille gjennom landskapet. De ulike kulpene hadde egne navn som «jentestilla» og «guttetilla». Lengst ned var det egen bade- og vanningsplass for hester, «hestestilla».

NAVNET FRYSJÅ

I dag brukes navnet Frysja misvisende som stedsnavn på områdene langs øvre del av Akerselva, men Frysja er ikke noe sted. Frysja er ei elv! Frysja er det gamle navnet på Akerselva. Alle Oslos elver har gamle navn. Lysakerelva het Fåd, og Alna het lenge Loelva. Navnet Frysja er antakelig avledet av *å fruse*, som betyr å skumme eller sprute. Det var under dansketida at Frysja ble omtalt som Aggershuuses elv, senere fornorsket til Akerselva.

Nedenfor Stilla finner vi Grandalen som er relativt uberørt, i motsetning til Nydalen lenger ned som har gjennomgått en rivende utvikling. Likevel er mye bevart. I Nydalen møtes historie og nåtid.

Den vemodige rødstruppen.
Foto Bård Bredeesen, Naturarkivet.

Fossekallen er blant fuglene som besøker Akerselva, og da helst om vinteren. Foto Kjell Sandaas.

Akerselva du grønne og kvitrende

Vandrer du langs Themsen eller Seinen, går du langs ei elv der elvebredden er murt opp og omgjort til ei asfaltelv. Dette har Akerselva stort sett unngått. Med det har vi ikke bare skapt et flottere rekreasjonssted, vi har også lagt grunnlaget for et rikere dyreliv. Et grønt belte langs elva gir nemlig rikere fuglesang. En regner med at over 100 fuglearter finner veien til Akerselva, spesielt Grandalen. Rent vann og variert vegetasjon med løvtrær skaper et eldorado som få andre hovedsteder kan vise til.

Rødstruppen er en av de mange fuglene du kan høre. Den er en typisk skogsfugl og dyktig sanger, som synger muntert om våren og vakkert og vemodig om høsten.

Rødvingetrosten er en annen flink sanger, som faktisk synger på dialekt! I alle fall varierer sangen fra fugl til fugl. Den synger for eksempel annerledes ved Akerselva enn den gjør ved Sognsvann. Den synger også mye, sammenlignet med andre troster. Den traller hele dagen i hekkesesongen, helst fra toppen av et tre.

Blåmeisen er ikke kjent for sin sang, men den er en av fuglene som streifer langs elva om vinteren og gjerne dukker opp på matbrettet.

Blåmeisen trives i menneskelig selskap.

Rødvingetrost. Foto Ole J. Liodden, Naturfokus.

Våryr frosk ved Svensenga.

Edelkreps. Foto Dag Ø. Ingjerd, OFA.

EDELKREPS

I Akerselva fins det edelkreps. Krepseing kan tillates dersom bestanden er stor nok, og for å krepse må du ha krepsekort. Krepseongen varer som regel kun 1–2 uker. Sjekk nettsidene til Osloomarkas Fiskeadministrasjon (OFA) for mer info: www.ofa.no

FLAGGERMUS PÅ JAKT

Du kan oppleve flaggermus langs hele elvas løp, selv helt nede i sentrum. Langs Akerselva er det hittil påvist fire ulike flaggermusarter. En av disse er vannflaggermus. Den er enklest å få øye på når den jakter over vannet. Den flyr da tett over vannoverflaten og snapper opp insekter. Denne arten viser seg mest fram når det er ordentlig mørkt. Stilleflytende vannpartier som Brekkedammen, Nydalsdammen eller området sør for Treschows bru er gode steder for å observere vannflaggermus. *Jeroen van der Kooij, Norsk Zoologisk Forenings Flaggermusgruppe*

FROSKEFLØRT

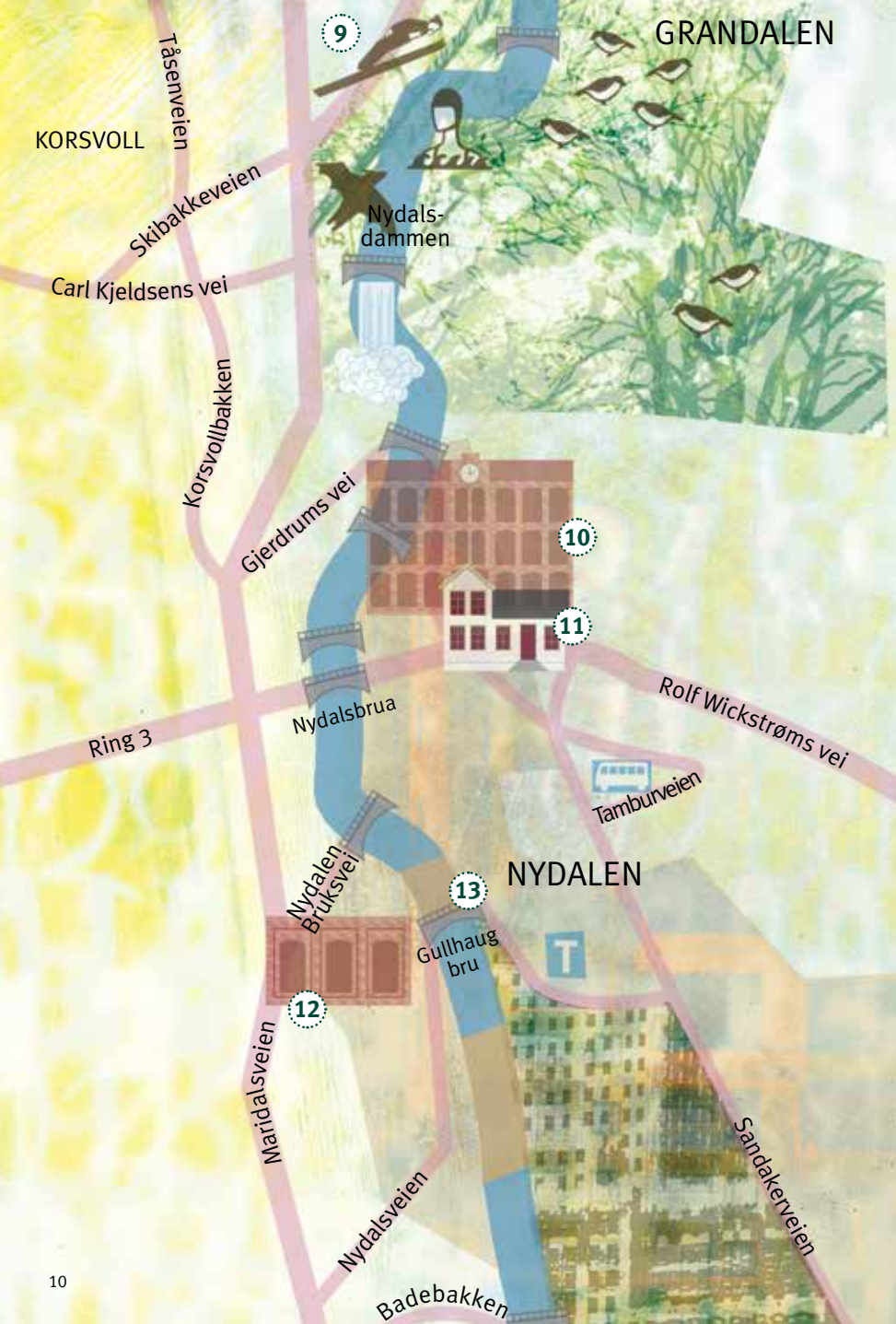
Når froksen våkner etter vinterdvalen, er det bare en ting som gjelder: Pare seg. Froskene fyller raskt opp froskedammen og setter i gang med vårsang. Oppsøker du en slik dam, må du nærme deg forsiktig. Oppdager froskene deg, dukker de under og later som ingenting. Froskenes treff foregår i noen få stormfulle dager etter at isen i dammen har tint. Så er alle egg lagt. Som voksne drar de kanskje selv til samme dam hvor deres opphav en gang møttes.

Harald Stølan

BEVERGNAG

I området Stilla – Grandalen har det vært observert bever helt siden 1970-årene. Spesielt på vestsiden av elva er det spor etter beverens trefellinger. Trær er både mat og byggemateriale for beveren, som er et sosialt dyr som trives best med familie rundt seg. Beveren er et sjeldent dyr å møte på; den er mest aktiv om natta og holder seg stort sett inne i beverhytta om vinteren.

2. NYDALEN

9 NYDALSBAKKEN

I de bratte bakkene nord for Nydalsdammen lå Nydalsbakken. Her hoppet landets beste hoppere – og Kong Olav. Hopperne svede ned mot elva før de landet på ei bru over elva. Bakkerekorden var på 53 meter, og siste renn ble arrangert i 1953. Stoppet til Kjelsåsbusen heter her Skibakken, og det er ingen tilfeldighet.

10 NYDALENS COMPAGNIE

Nedenfor Nydalsdammen trer vi inn i et område preget av to store industrieventyr. Det ene er Nydalens Compagnie, det andre Christiania Spigerverk. Da Nydalens Compagnie ble grunnlagt i 1845, var området «villmark» og langt fra byen. Bedriften var en av de første tekstilbedriftene i Norge med en rekke virksomheter; fra bomullspinneri og fargeri til veveri. Lenge var dette landets største tekstilfabrikk med cirka 1100 ansatte. De som arbeidet på Nydalens Compagnie, ble sterkt knyttet til stedet. Bedriften sørget for arbeidsplass, bolig, bedehus, spisehus, bad og skole. Det første bygget står der ennå med året 1845 på fasaden, og det gjør også flotte Veveri A med klokke øverst. Virksomheten ble innstilt i 1967, og i dag huser lokalene kontorer.

Nydalens Compagnie ligger her ennå.

Arbeidsfolk på vei hjem fra Nydalens Compagnie, 1930. Historielaget Grefsen, Kjelsås, Nydalen.

ARBEIDSLIV: NYDALENS COMPAGNIE

Fabrikkeierne passet godt på arbeidernes moral, for i arbeidsreglementet fra siste halvdel av 1800-tallet fikk man følgende råd:

«Funktionærer der ryger spanske Cigarer, nyder Spirituosa, vanker paa Varieteer og Beværtninger, samt lar sig barbere i Barber-Saloner, giver de Foresatte Grund til at drage deres Ærlighed og Retskaffenhed alvorlig i Tvivl». Som om ikke det var nok, anbefalte arbeidsreglementet at funksjonærene skulle lese Bibelen og «andre gode bøker» når arbeidsdagen var slutt. Fabrikkeierne hadde kustus på arbeiderne sine, og det fortelles at fabrikkbestyrer Otto Gjerdrum tilkalte de ansatte ved å blåse etter dem med en fløyte. Fra dunkle fabrikklokaler kunne arbeiderne skue opp mot sjefsboligen med det velklingende navnet Solbakken.

11 DAMPEN

De ansatte ved Nydalens Compagnie hadde eget spisested kalt Dampen, oppkalt etter en stor dampheite på kjøkkenet. Huset er fra 1870-årene og var samlingspunktet i Nydalssamfunnet. Da huset var base for Nydalens landsrenn, var grytene fylt av både mat og klister. Dampen unngikk rivning og er i dag Nydalen samfunnshus. Som det heter i ei gammel vise: «Du skal bestå du gamle Dampen, og fortsatt huse Nydalsrampen». Du finner gamle Dampen i Gjerdrums vei 1.

Gutter sorterer spiker ved Spigerverket, ca. 1930. Christiania Spigerverks samling, utsnitt. Norsk Teknisk Museum.

12: CHRISTIANIA SPIGERVERK

Ikke langt nedenfor Nydalens Compagnie støter vi på bygningene til Nydalens andre industri-gigant, Christiania Spigerverk, grunnlagt i 1853. Verket produserte først varmsmidde spiker, senere mange andre stål- og jernprodukter. «Spikersuppa», bassenget ved Karl Johan, er en gave fra Christiania Spigerverk.

ARBEIDSLIV: «SPIGERVERKET»

Som ved Nydalens Compagnie, bød Spigerverket på en totalpakke for arbeiderne sine. Spigerverket tilbød boliger, skole, spiselokale, korps- og fritidsaktiviteter og likhus. På Spigerverket var andelen barnarbeidere høyere enn for andre bedrifter. Barna pakket spiker, fyrte i ovnene eller la opp emner for spikerklipperne. Harry Lagert, født i 1916, forteller: «Jeg begynte å arbeide på Spikerverket rett etter at jeg gikk ut av folkeskolen. Jeg var 13 år og fikk jobb i spikerklipperiet. Der stanset 40 maskiner ut varmsmidde spiker. Jeg lå bak maskinen og grovsorterte, men kunne ikke forstå at noen holdt ut i lukten, dampen og varmen der. Etter en stund flyttet jeg over i pakkeriet og deretter til spadeskaffverkstedet. Til å begynne med fikk jeg 25 kroner uka, men i spadeproduksjonen hadde vi akkord og kunne tjene opptil 51 kroner i uka. Jeg leverte 50 kroner til mor og beholdt selv en krone. Den gikk til kinobillett på Soria Moria».

NATTA SOM FORANDRET AKERSELVA

1. mars 2011 skjedde det som ikke skulle skje: En glipp i rutinene hos Oset vannbehandlingsanlegg gjorde at et klorutslipp fikk renne natta over før det ble oppdaget. 6 000 liter fortennet klorvann rant ut i Akerselva. Det var ikke første gangen utslipp rammet Akerselva, men det viste seg å ha svært alvorlige konsekvenser. Da Norsk institutt for vannforskning (NIVA) undersøkte elva dagen etter utslippet fant de ingen levende fisk. Mange års målrettet arbeid med å gjøre Akerselva til ei lakse- og sjøørretelva var bortimot nullstilt. Krepsebestanden var hardt rammet, og to til tre generasjoner av laks og sjøørrett var over natta nærmest utryddet. Utslipet hadde også rammet de viktige bunndyrene, som utgjør næringsgrunnlaget for fiskeyngel.

Senere undersøkelser viser at Akerselva er på bedringens vei. I ettertid har OFA satt ut laks- og ørretyngler i elva og utplassert kreps fra Maridalsvannet. Som plaster på såret ble det endelig anlagt ei fisketrapp ved Nedre Foss. Fisketrappa stod ferdig i 2014.

Ved fisketrappa på Nedre Foss er det ikke tillatt å fiske. Forbudet gjelder fra Øvre Foss til grensemerket langs elva ved Nedre Foss park. Hele denne strekningen er et viktig gyte- og oppvekstområde for laks og sjøørrett. Laks og sjøørrett lever de første 2–3 årene som ungfisk i Akerselva, før de vandrer ut i sjøen for å vokse seg store. Etter 1–4 år på sjøbeite kommer de tilbake om høsten som fullvoksen fisk for å gyte. Fisketrappa sørger for at laks og sjøørrett som kommer opp fra sjøen når helt opp til kulpen ved Øvre Foss.

Husk at fiske kun gjelder visse strekninger og i visse perioder. Sjekk nettsidene til Oslomarkas Fiskeadministrasjon (OFA) for mer info om fiske i elva: www.ofa.no

Gangbru ved Nydalens Compagnie.

Gamle Dampen.

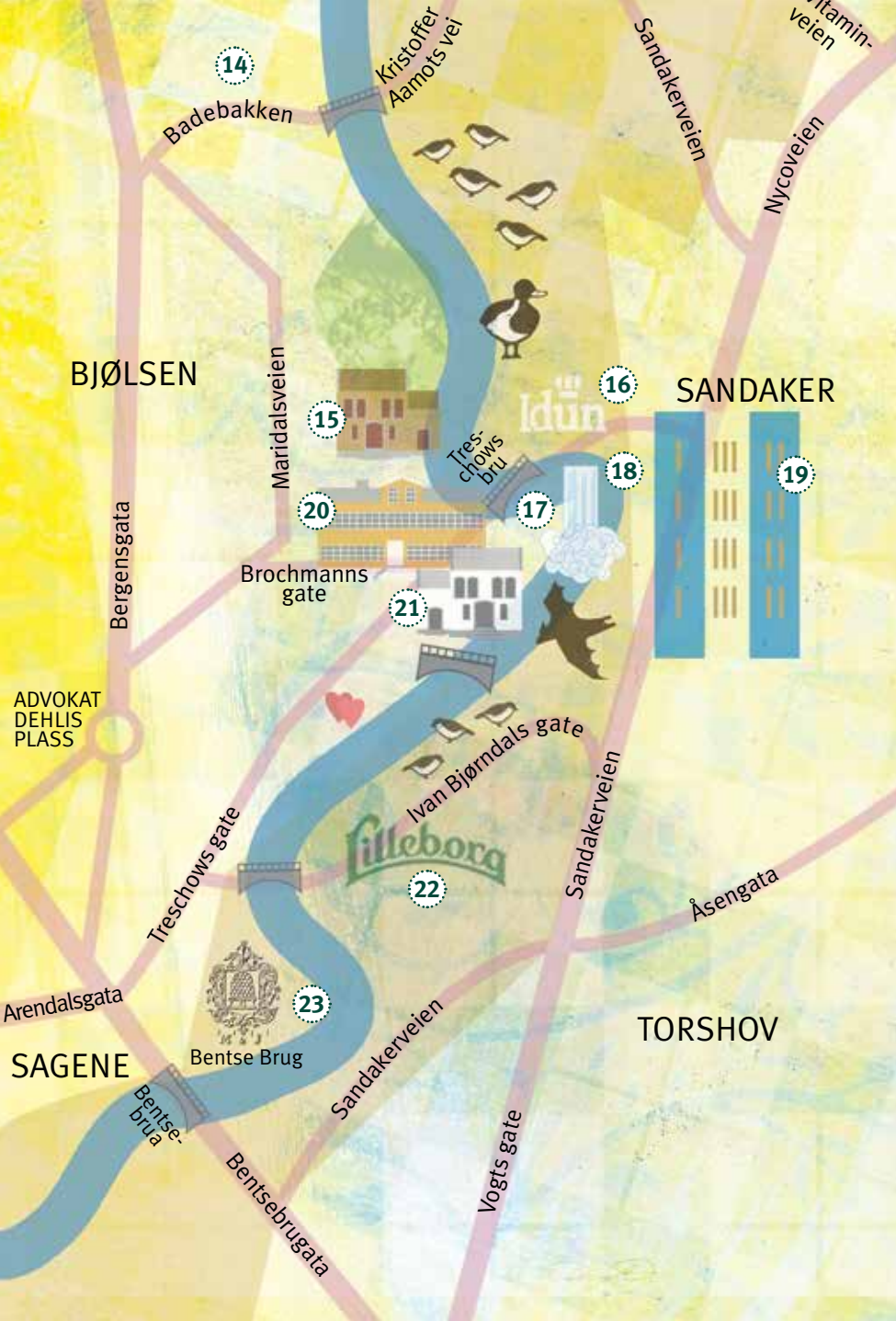
Gullhaug bru i Nydalen. Foto Carsten Müller.

13 GULLHAUG BRU

Brua lå opprinnelig inne på Christiania Spigerverks område. På østsiden av brua lå sentrum, kalt Bikkjetorget. Herfra ringte fabrikkklokka arbeidsøktene inn og ut. I dag strømmer folk til Nydalens kafeer, nye boligkomplekser og moderne arbeidsplasser. Tekstiljentene er byttet ut med jenter som nyter kaffe hos Kaffepikene. Spiker og tekstilprodukter er byttet ut med BI-studenter og Telecom. Også Akerselvas bredder er fiffet opp. I Nydalen har elva fått en renessanse i glass og betong.

Fra Nydalens moderne puls fortsetter vi til Bjølsen, hvor Akerselva puster ut en liten stund før den tar sats og kaster seg ut i elvas største fall.

3. BJØLSEN

14: BADEBAKKEN

Gata kalt Badebakken har navn etter badeplassen som het Håkonsjøen og som lå nederst der Badebakken går i dag. En oppdemning hadde skapt en liten innsjø som var badeplass for folk og fe. Fredager kom kjørekarene for å vaske hestene sine. I dag er badeplassen gjenfylt.

15: VANNVOKTERBOLIGEN

På grunn av forurensning ble Christianias vanninntak flyttet til Maridalsvannet i 1867. Dette økte vanntrykket så mye at det måtte bygges et enormt trykkreduksjonsbasseng på Bjølsen. Det ligger fortsatt på toppen av bakken, ovenfor dagens lekeplass. Oppå bassenget ble det bygd en flott vannvokterbolig som i dag er barnehage.

16: IDUN GJÆRFABRIKK

I 1883 begynte det å gjære langs elva. Da startet Kristiania Pressgjærfabrik opp, senere Idun gjærfabrikk. Idun var en av bedriftene som holdt stand lengst ved elva, men i 2005 var det slutt etter over 100 års virksomhet. Ta deg tid til å se den flotte Sprit- og gjærfabrikkporten mot Treschows gate.

Jerusalem bru svever hele 14 meter over Akerelva på det høyeste. Brua går fra Sandaker ved Bjølsen Valsemølle til Bjølsen (nedenfor Brochmanns gate). Foto Eivind Røhne.

Møllehester fra Bjølsen Valsemølle, 1932. Foto Axa/Norsk Teknisk Museum.

17 TRESCHOWS BRU

I noen få år midt på 1800-tallet lå byens vanninntak ved Treschows bru. Byens vannforsyning ble bedret da vannrør av tre ble byttet med jernrør. Men jernrørene løste ikke alle problemer. Vannet var fylt av sagmugg, og snart flyttet vannforsyningen opp til Maridalsvannet. Brua er oppkalt etter admiralitetsråd Gerhard Treschow, som eide Bjølsen gård, og som stod bak flere industriforetak på Bjølsen.

18 BJØLSENFOSSEN

Bjølsenfossen har i stor grad preget industrihistorien til Bjølsen. Fra 1300-tallet lå det møller her, før Bjølsen Valsemølle tok over og ble landets største melprodusent. Fossen, også kalt Lille Niagara, er den største i Akerselva med et fall på 16 meter. Fossen er dessverre innelåst på Bjølsen Valsemølles fabrikkområde. Fra Treschows bru kan du høre fossen.

19 BJØLSEN VALSEMØLLE

Ved Bjølsenfossen ligger Bjølsen Valsemølle, anlagt i 1884. Her stod landets største hvetemølle ferdig i 1919. Siloen du ser, er fra 1939. Så sent som i 1967 leverte Akerselva kraft til produksjonen. Mølla hadde 60 hester som fraktet korn og mel mellom Vippetangen og møllene på Bjølsen og Nedre Foss. Fra 1918 ble hestetransporten erstattet av korntrikken eller «gråtrikken». En trikkehemmelighet finner du på Kuba, men det må du vente med, først skal vi til en skjult hage.

Bokfinken synger til Fru Borchgrevink.

Svarttrost synger våren inn.
Foto Pål Hermansen / NN / Samfoto.

MELANKOLSK MESTERSANGER

Det er noen områder i tjukkeste byen som har et rikt fugleliv. Bjølsen ved Akerselva er et slikt sted. Allerede i mars begynner fuglene å trosse vinteren. Selv 12 minusgrader hindrer ikke svarttrosten å sette i gang med sin vårsang. Ikke for full hals, men forsiktig og prøvende. Det er som om den prøver å huske repertoaret fra i fjor. Alle de vakre gamle sangene hvor både tekst og melodi står til hverandre. Når lyset vender tilbake, kan den ikke vente lenger. Da synger den sine melankolske sanger, og du kan høre den, selv på en vinterkald morgen på Bjølsen.

LOKKER PÅ FRU BORCHGREVINK

Når våren kommer for fullt, blir sangkoret enda mer variert. Noe som virkelig gir vårstemning, er bokfinksang gjennom lysegrønt bjørkeløv. Bokfinken starter riktig nok sangen lenge før bjørka springer og holder det gående til godt over St. Hans. Den nesten jubler når den synger. Fru-fru-fru-fru-Borchgrevink. Har du hørt at det er dét den synger?

Harald Stølan

Lilleborgs Blendabil, 1933.
Foto Wilhelm Råger, utsnitt. Bymuseet.

Bjølsen Valsemølles silo.

20 SVALGANGSHUSET

Et svalgangshus, som tilhører Bjølsen Valsemølle, står i Treschows gate 4. Et svalgangshus er et toetasjes hus hvor alle rom har inngang fra en overbygd veranda, svalgangen. Et slikt hus ble regnet som ekstra fint. Huset er fra cirka 1850 og var møllemesterbolig.

21 DIREKTØRENE'S BOLIG OG HAGE

I Treschows gate 2 og 8 står Bjølsen Valsemølles direktørboliger fra 1865 og 1902. I de bratte bakkene ned mot elva ligger fortsatt rester av den første direktørboligens hage, som var bygd i engelsk stil med preg av tysk borgromantikk. Hagen skulle være naturlig og samtidig velpleid – i dag er det dessverre lite som minner om en prydhage, men borgen er der fremdeles.

22 LILLEBORG FABRIKER

Siden 1712 har man kookt såpe ved Sandaker, og fra 1833 ble forløperen til Lilleborg Fabriker grunnlagt, senere drevet av den ikke ukjente Peter Møller. Møller hadde mange jern i ilden. Han drev Oslos eldste apotek, Svaneapoteket, oppfant en ny metode for tranproduksjon, og han alet opp igler i Akerselva. Lilleborg produserte såpe ved Akerselva fram til 1997. Det tidligere fabrikkområdet er omdannet til en vakker og bortgjemt boligby. Elvebredden her passer for stillhet og romantikk.

«Elvelang i fakkellys» er et stort arrangement som arrangeres hver høst i slutten av september. Da slukkes lysene langs Akerselva, tusenvis av fakler lyser opp, og mange kulturelle innslag finner sted. Bak arrangementet står bydelene langs elva. Foto Bydel Sagene.

23 BENTSE BRUG

Ved Bentsebrua bygde Ole Bentzen og Gerhard Treschow Norges første papirfabrikk, Bentse Brug, i 1690-årene. Det var først og fremst avisepapir og brunpapir som ble produsert. Papirproduksjonen ble nedlagt i 1898, og i dag er det ikke noen rester igjen, unntatt i navnet Bentsebrua.

ARBEIDSLIV: BENTSE BRUG

Alle hadde kallenavn, for eksempel ble papirmesteren som haltet kalt «Hinken». Vanlig skotøy om vinteren var tresko, mens man gikk barbeint om sommeren. Arbeidsstokken bestod av både menn, kvinner og barn. Selv om man hadde oppdaget hvordan man kunne lage papir av tre, var det ennå mange som lagde papir med hamp, lin og bomull som råvaremateriale. Kvinnene sorterte og kokte filler, mennene arbeidet ved maskinene, og barn fra Sagene Børneasyl (daghjem) reiv kluter. Mennene arbeidet også som kjørekarer, og det sies at hestene på turen hjem selv stoppet opp foran hver brennevinssjappe i byen.

Vi fortsetter til Akerselvas tidligere arbeider- og industriherte, Sagene. Da Christiania levde av relasthandel, lå det så mange sagbruk her at området fikk navnet Sagene.

4. SAGENE

24: MYRALØKKA

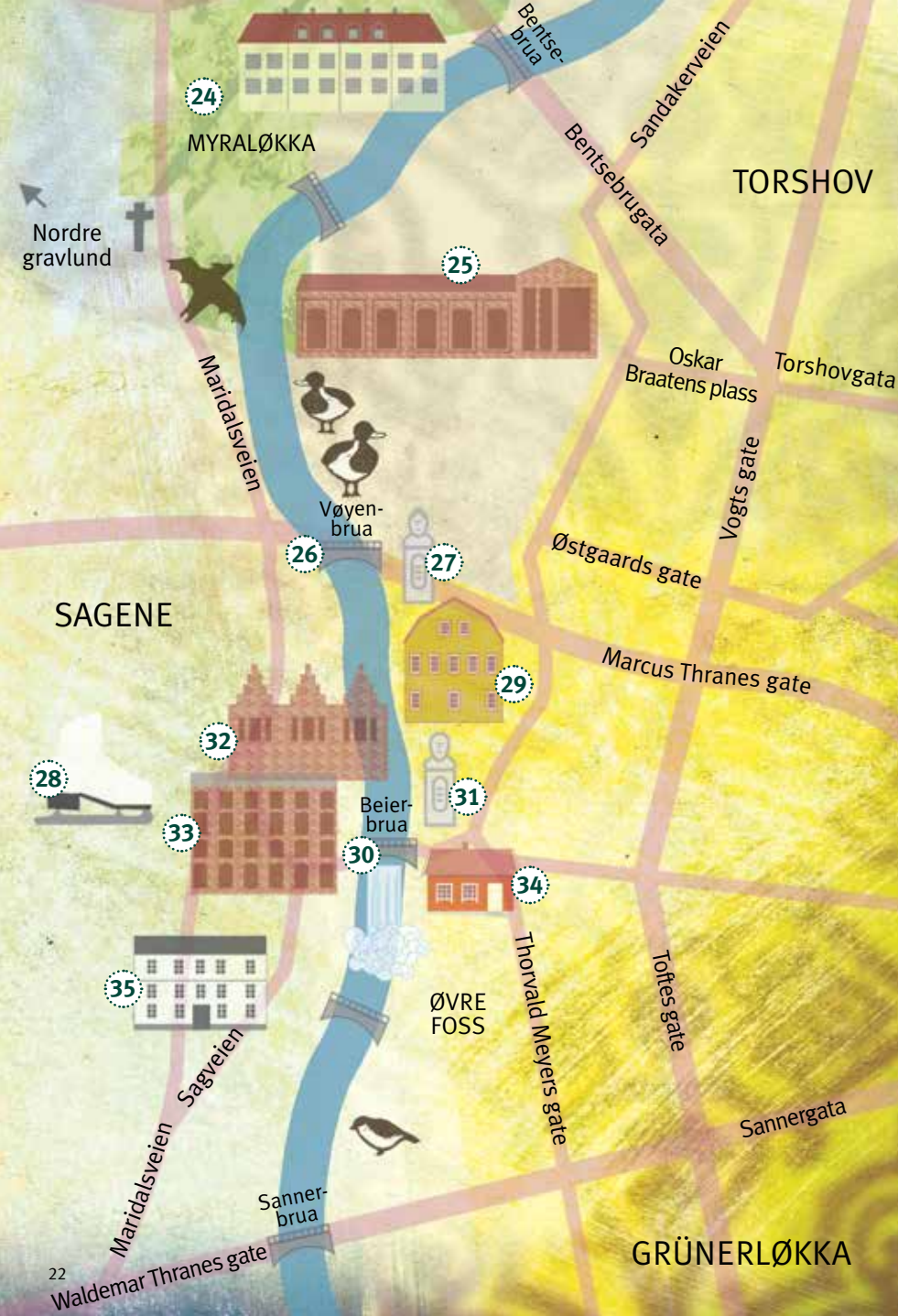
Myraløkka har alltid vært et populært område hvor ungene akte og badet. Dalen er formet som et amfi fordi man gravde ut enorme mengder leire her som ble brent til teglstein. Akerselva har hatt mange teglverk, og virksomheten var sesongpreget. Man utvant teglstein om sommeren, og leira ble brent ved svært høye temperaturer. Under den runde haugen nederst i amfiet ligger fabrikkpipa begravd. På toppen av Myraløkka ligger arbeiderboliger i engelsk stil som stod ferdig i 1914 og tilhørte Myrens Verksted.

25: MYRENS VERKSTED

De som kjøpte tomte på Myren for å starte egen bedrift, var verken spesielt rike eller ingeniører. De var bare «mekanikus» — de hadde praktisk ingeniørkunnskap. Likevel skulle de komme til å grunnlegge en av Akerselvas pionerbedrifter, Myrens Verksted. «Fabrikkenes fabrikk» lagde og reparerte maskiner til andre bedrifter, blant annet turbiner. Myrens Verksted ble en internasjonal suksess, og høvlmaskinene vakte internasjonal oppmerksomhet. I dag holder NRK Østlandssendingen til i deler av Myrens lokaler.

Myrens Verksted, ca. 1870. Øverst ser vi sjefsboligene. Foto Ole Tobias Olsen, utsnitt. Bymuseet.

ARBEIDSLIV: MYRENS VERKSTED

Det var ikke bare et hardt fysisk arbeid, det var også et kaldt arbeid. En av arbeiderne, som begynte der i 1933, forteller at han stod og arbeidet i plateverkstedet i opptil 15 kuldegrader bare med tak over hodet. Og taket var for maskinene! Andre surret aviser rundt kjeledressen for ikke å fryse. Hørselsvern var det også smått med før 1950-årene. Men de som arbeidet her, fikk skolerung, siden bedriften fungerte som teknisk skole. Helt fram til 1960-årene ble lønna utbetalt i konvolutt (lønningsposen), slik som var vanlig på den tida.

26 VØYENBRUA

Fra begynnelsen av 1600-tallet lå byens drikkevannskilde ved Vøyenbrua. Dette var byens første offentlige vanninntak. Uthulte trestokker førte vannet til Akershus festning og til byens vannposter. Mot en avgift kunne borgerne få lagt stikkledning til vannposter på egen gårdsplass. Den gangen var det vanlig at vannet var fylt av råttent sagflis, men verre skulle det bli....

27 MONUMENT AV BETZY KJELSBERG

Nedenfor Vøyenbrua står monumentet av Betzy Kjelsberg (1866–1950), kvinnesaks-pioner og Norges første kvinnelige fabrikkinspektør. Som fabrikkinspektør hadde hun ansvar for barn og kvinners arbeidskår i hele landet.

28 NORDS ISPRODUKSJON

Før kjøleskapets tid kjølte man varer ned med is. På 1800-tallet brukte Martin Edvard Nord Akerselva til isproduksjon. I begynnelsen skar han ut isblokker i området mellom Myren og Hjula Væverier. Etterspørselen etter isblokker var så stor at Nord etter hvert demmet opp deler av Iladalen og laget to isdammer. Vannet derfra samlet han til en svær skøytebane nede ved Waldemar Thranes gate. På folkemunne fikk skøytebanen navnet «Nordishavet».

Ringdue ved Myraløkka.

Fabrikkjentene på Beierbrua.

Beierbrua, ca. 1930. Foto Inger Munch, utsnitt. Bymuseet.

Glads mølle, eldste bygning langs elva.

29 GLADS MØLLE (NEDRE PAPIRMØLLE)

Ved Vøyenfallene kneiser en gul bygning. Den har opplevd mang en merkedag og stod der før Norge fikk sin grunnlov og før Akerselva ble Norges industrihovedstad. Bygningen er fra 1736 og kalles Glads mølle. Dette er Akerselvas eldste bevarte fabrikkbygning og også eneste fredete industribygning. Her produserte man skrivepapir og protokollpapir, senere grammofoner, og i dag holder et trykkeri til i huset.

30 BEIERBRUA

Beierbrua har navn etter skredder Anders Beyer, som eide den i 1671. Den var opprinnelig kjørebri fra 1837, men brant. Heldigvis ble den restaurert til opprinnelig utseende. I dag er den gangbru og en av de fineste bruene langs elva. Dette er fabrikkjentenes bru. Brua var bindeledd mellom tekstilindustrien på vestsiden av elva og boligområdene på østsiden. Skulpturen er fra 1986 og er laget av Ellen Jacobsen.

RINGDUE

I parkene finner du ringdua. I motsetning til sin slektning, bydua, er den mer lubben og velstelt og trekker til andre land når høsten kommer. Det heter seg at duene kurrer, men ringduas sang ligner mer på hoiing. Du kjenner igjen ringdua på det hvite båndet rundt halsen.

FLAGGERMUS I SKUMRING

Dvergflaggermus og nordflaggermus forekommer hyppig langs elva. På forsommeren kan du se dem mens det fremdeles er lyst. I begynnelsen av juni, fra kl. 22.30 og utover, jakter de gjerne mellom trærne over elva. Jo mørkere det blir, desto mer våger de seg ut av trærnes skygge for å fly i det åpne parklandskapet. Steder som Bjølsen ved Treschows gate, elva nord for Vøyenbrua, og området mellom Grünerbrua og Nybrua, er gode observasjonssteder.

Jeroen van der Kooij, Norsk Zoologisk Forenings Flaggermusgruppe

Fabrikkjente fra Graah anno 1951.
Foto All-Foto, utsnitt. Bymuseet.

31 OSKAR BRAATEN OG FABRIKKJENTENE

Rett nordøst for Beierbrua står bysten av Oskar Braaten (1881—1939). Vi er i hans rike nå. Vi står på brua som fabrikkjentene hastet over på vei til tekstilkjempene, Hjula og Graah, som de ble kalt på folkemunne. Braaten vokste opp ved Akerselva som barn av en enslig mor og fabrikkarbeiderske. Han kjente til hverdagen deres: «Det er aa gaa fra kammerset til spinderiet og fra spinderiet til kammerset, det! Længer kommer vi ikke i detta livet. Og Nordre Gravlund ligger straks ovenfor, så vi trenger ikke dra saa langt når vi har sliti fra os her paa jorda, heller».

32 HJULA VÆVERIER (HJULA)

Egentlig skulle grunnleggeren Halvor Schou studere ølbrygging i England, men i stedet kom han hjem igjen med planer om tekstilproduksjon. Etter kjøp av Øvre Vøyenfossen grunnla han Hjula i 1855, som ble en av Akerselva største tekstilfabrikker og levendgjort i Oskar Braatens tekster. I 1884 leverte fabrikken blant annet Kjoletøjt, Skjortetøjt, Kadettøjt og Busserultøjt, men i 1957 sluttet hjulene å gå.

ARBEIDSLIV: HJULA OG GRAAH

Konfirmasjonen satte punktum for barndommen – da var en klar for å følge mor eller far som fabrikkarbeider. Mange startet enda tidligere ved å utføre såkalt «lettere» arbeid. Hjula var en typisk kvinnearbeidsplass, og arbeiderskene betjente to bomullsmaskiner hver. Man måtte gå gradene – å få egen spinne-maskin var stort! Ei fabrikkarbeiderske fra Graah forteller:

«I 1903 sto jeg te konfirmasjon. Jeg begynte på Graah. Der gikk jeg helt til 1914. Jeg var i spinneriet, jeg var hjelpepike – satte på sneller og forskjellig sånn. En fikk jo'ke maskin med en gang».

Barnearbeid var vanlig. I en avisreportasje fra 1884 leser vi: «Til vævningen benyttes dels Mænd, dels Fruentimmer og for en enkelt Tings Skuld ogsaa smaa Piger. Det er et ganske let Arbejde, og de sidder sjelden mer end en Formiddag ad Gangen». Pikene ble kalt «Sende-Piger», og de hadde ansvaret for maskinspolene. Vevingen foregikk på akkord, og derfor kan man i avisreportasjen lese at vevstolene arbeidet omkapp.

Utsikt fra HøNSE-LOVISAS hus.

HøNSE-LOVISAS hus, i hjertet av Akerselva.

33 VØYENS BOMULDSSPINDERI (GRAAH)

Sør for Beierbrua ligger tekstilgiganten, Vøyens Bomuldsspinderi, grunnlagt av Knud Graah. Tekstilfabrikken startet opp i 1846 og holdt stand fram til 1955. Den gangen hadde elva farge etter tøyfargingen i fabrikken. Selv rottene var grønne, blå eller lilla. Går du ned trappene på vestsiden av elva, kjenner du spruten fra Nedre Vøyenfallene. En fantastisk opplevelse!

34 HØNSE-LOVISAS HUS

Den rødmalte stua rett ved Beierbrua er en av de få stuene vi møter langs elva. Ensom står den blant Akerselvas mektige fabrikker. HøNSE-LOVISA er kun en karakter fra Oskar Braatens stykke «Ungen», og har aldri satt sine slitne bein i huset. Den rødmalte stua har vært sagmesterbolig og er i dag kulturkafé med utstillinger, barneverksted, foredrag og salg av norsk tradisjonskost.

35 ARBEIDERMUSEET OG BRENNA

Fortsetter du over Beierbrua kommer du til Sagveien og Maridalsveien. Midt blant Sagenes gamle trehusbebyggelse ligger Arbeidermuseet i Sagveien 28, som forteller om Akerselvas arbeider- og industrihistorie. Museet har en museumsleilighet litt lenger bort (Sagveien 8) kalt «Brenna». Leiligheten viser boforholdene blant arbeiderne på Oslos østkant i begynnelsen av forrige århundre.

.....
 • Ved Sannerbrua slutter Sagene. Neste stopp er to bruer – og to sitater.
 .....

5. ØVRE GRÜNERLØKKA

36: SANNERBRUA

Utslipp fra fabrikker og kloakk gjorde Akerselva til en stinkende pøl. Verst var det om sommeren. Ikke fullt så ille var det om søndagene når fabrikkene stod. Det ble så ille at de konservative i 1915 foreslo å legge lokk over elva. Da Sannerbrua ble innviet i 1917, uttalte ordfører Carl Jeppesen de kjente ordene om at Akerselva var en rynke som burde vært et smilebånd. Samme år vedtok bystyret at elva skulle bli renere og at området langs skulle parklegges. Dette arbeidet kom til å ta lang tid. Under renholdstreikene i 1920-årene, tømte man dobøttene rett i elva, og så sent som i 1963 mottok Akerselva 71 utløp fra det offentlige avløpssystemet. Siden den gang har mye skjedd. La oss fortsette til et renere kapittel av elvas historie.

37: ÅMOT BRU

Denne flotte hengebrua fra 1851 er egentlig en innflytter. Brua stod opprinnelig på Åmot i Modum, men ble satt opp ved Akerselva i 1952. Den ble plassert her fordi tanken var å legge Teknisk Museum til Sanner gård. På brua finner vi inskripsjonen: «100 mand kan jeg bære, men svigter under taktfast marsch».

Sannerbrua. Foto Joakim Aronsen.

Åmot bru

Hausmannsbrua

Beierbrua

AKERSELVAS BRUER

Med stort og smått har Akerselva hele 46 bruer. Bruene er alene verd et tur langs elva.
Foto Joakim Aronsen.

Kvinnenes spisesal, Seilduken, 1906. Foto A.B. Wilse, utsnitt. Bymuseet.

38: CHRISTIANIA SEILDUGSFABRIK (SEILDUKEN)

Seilduken var en av de største arbeidsplassene langs elva, grunnlagt i 1858. Fabrikken produserte blant annet seilduk og tau, og folk valfartet hit for å se på bygningen som ble omtalt som byens nest største etter slottet. I dag har Kunsthøgskolen i Oslo flyttet inn på tomte, og tar du turen opp bakken ved Åmot bru, finner du høgskolens uteplass. Her kan dagens studenter nyte utsikten mot Åmot bru og Gamle Aker kirke. Men hva slags utsikter hadde «seilduksjentene»?

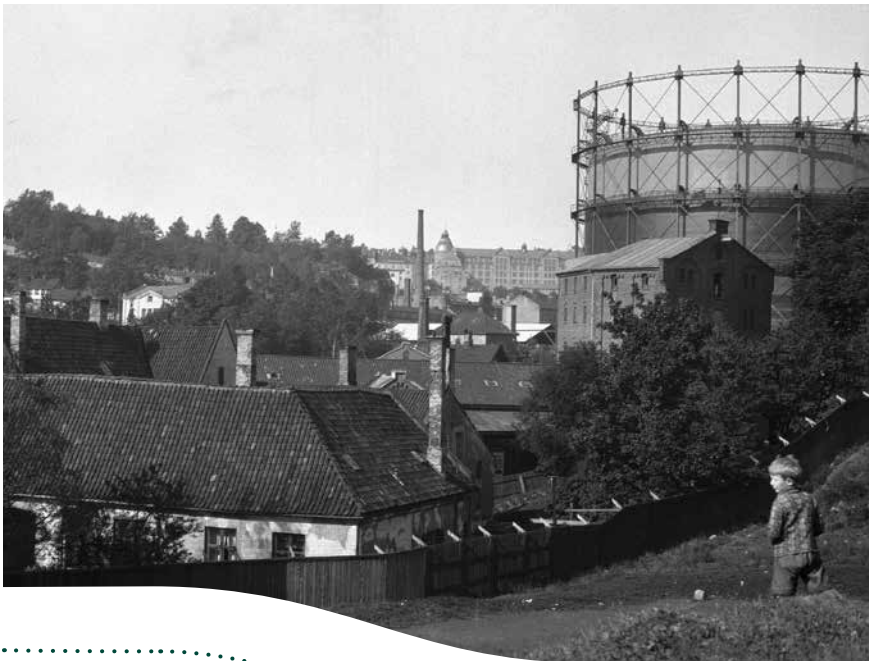
ARBEIDSLIV: SEILDUKEN

Det var hardt å arbeide på Seilduken, som var en typisk kvinnearbeidsplass. Arbeidskårene slik de her er skissert, gjaldt ikke bare Seilduken: Man arbeidet seks dager i uka, fra seks til seks bare avbrutt av en halv times frokostpause og en times middagspause. Kom man for sent om morgenen, ble man utestengt til neste pause, trukket i lønn, samt at man fikk mulkt! Under middagspausen fløy mange hjem for å ordne middag, eller de kjøpte ferdigmat fra koner med middagspenn. I 1913 fikk de som hadde arbeidet i fem år, ferie i tre dager. Arbeidslokalene var mørke, støvete og bråkete. Elektrisk belysning fikk man i 1879. Fabrikkvinnene tjente mindre enn mennene, men mer enn tjenestepikene, som var et vanlig kvinneyrke på den tida. Tross lange dager hadde fabrikkjentene større frihet enn tjenestepikene, selv om mange av dem aldri reiste lenger enn til Nordre gravlund.

39: AKERS MEK. VERKSTED

På tomte til seilduksfabrikken ligger et lite bindingshus nede ved elva. Der startet Aker mek. Verksted i 1841. Etter hvert flyttet virksomheten til Pipervika og ble hetende Akers mekaniske verft. I 1985 ble det bygget om til dagens Aker brygge.

Gassbeholderen på Kuba, ca. 1930.
Foto Inger Munch, utsnitt. Bymuseet.

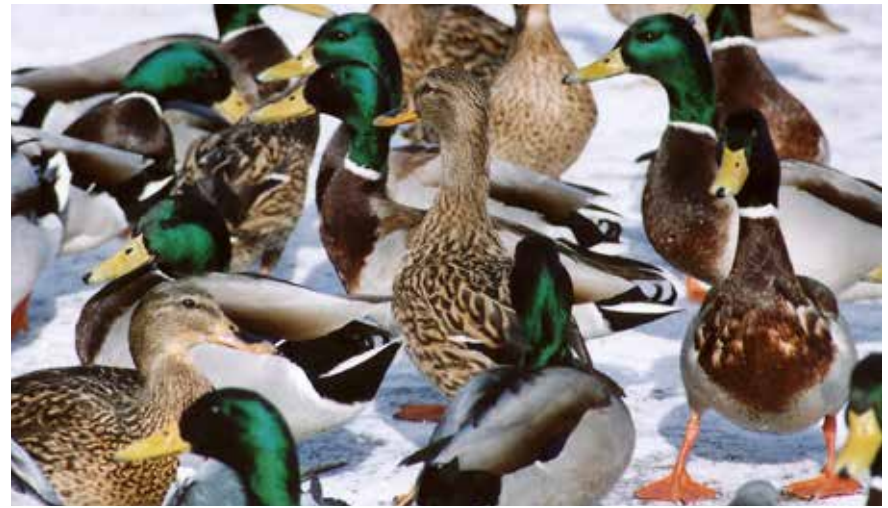
40 GASSVERKET PÅ KUBA

Om navnet Kuba er det ulike syn på opprinnelsen, men en av teoriene er at navnet kan sees i sammenheng med trehusbebyggelsen kalt «Ny York» lengre ned. Sikkert er det i alle fall at på den store sirkelformede plassen på vestsiden av elva, stod en gigantisk gassklokke som tilhørte Oslo Gassverk. Lenge var nemlig gass en konkurrent til elektrisitet, og gass ble blant annet brukt i gatelykter. Man produserte gass ved å varme opp kull, og derfor ligger det et fyrhus her. Gassklokka har blitt revet, men fyrhuset er restaurert og har gjenoppstått som kafé, noe eierne har mottatt kulturvernprisen for.

41 KUBASILOEN

Kubasiloen tilhørte Bjølsen Valsemølle og stod ferdig i 1953. I en arkitektkonkurranse på 1980-tallet foreslo man å gjøre den om til hotell, men den ble i stedet overtatt av Studentsamskipnaden og ombygd til Grünerløkka studenthus. Kubasiloen mottok i 2002 Oslo bys arkitekturpris. Fra takterassen er utsikten spektakulær, og titter vi inn gjennom vinduet i første, finner vi en grå trikk! Dette er den gamle korn-trikken som gikk mellom Vippetangen og møllene ved Nedre Foss og Bjølsen.

Ved Nedre Foss ligger Akerselvas siste foss. Herfra spaserer elva bedagelig videre. Spaserer vi bakover i tid, dukker det opp driftige munkere, tilsørte badenymer og malplasserte påfugler.

Fargerik forsamling ved Kuba. Stokkene sørger for liv langs elva, selv på vinteren.

Linerla er både tillitsfull og hjemmekjær.

Stæren bruker gjerne samme reirplass som året før.

LINERLE OG STÆR

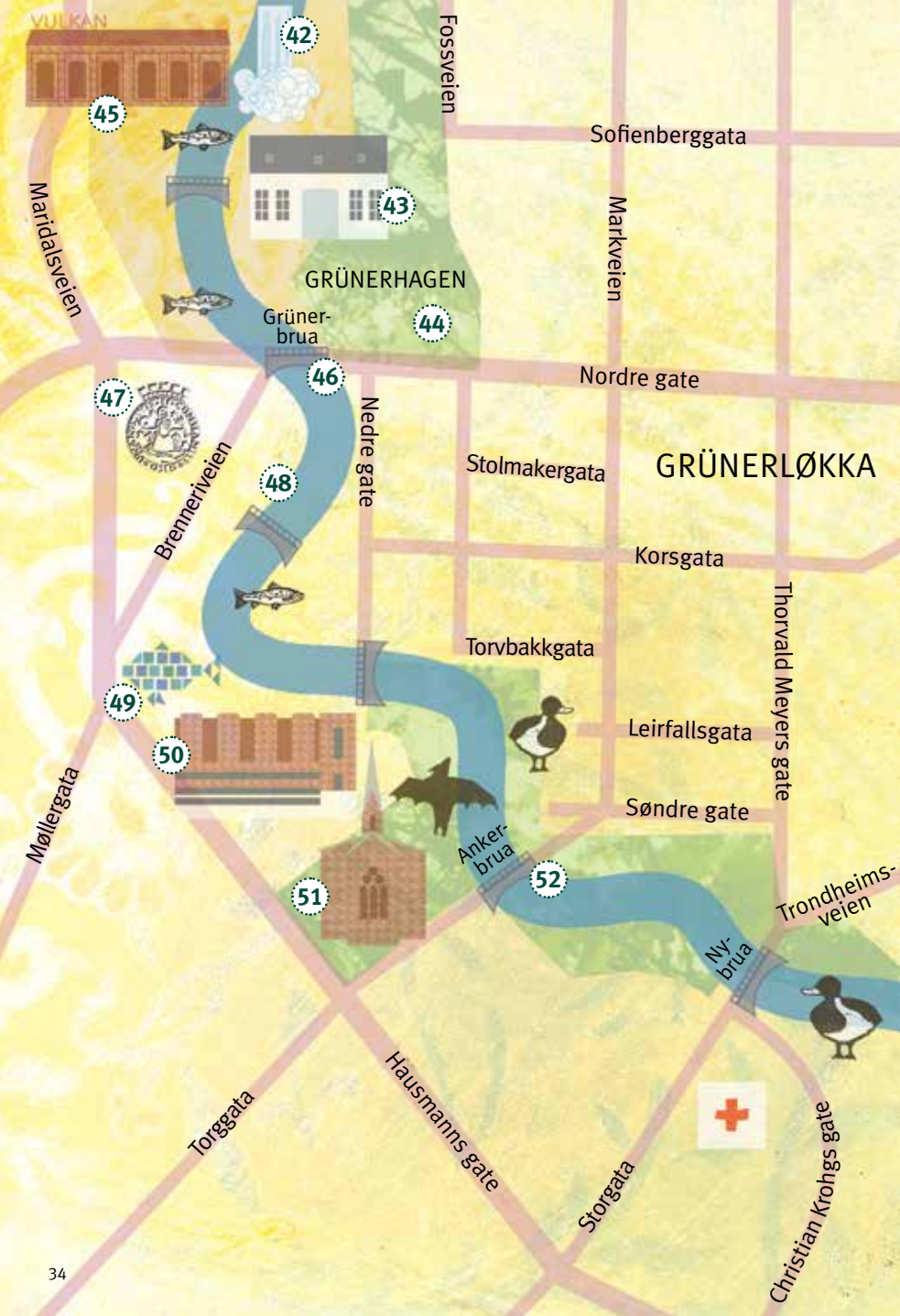
Når Akerselva blir mindre skogkledd, kan du se linerla og stæren trippende på Akerselvas plener. Begge er trekkfugler som kommer tidlig om våren. Linerla lander i april etter at den har tilbrakt vinteren i Sør-Europa eller Saharas oaser. Linerla er både tillitsfull og hjemmekjær. Den vender gjerne tilbake til samme sted hvor den ble klekket.

Stæren er svartkledd, med grønn metallglans, og kjent som en hissigpropp. Du kan høre den så tidlig som februar/mars. Den synger så den rister for å markere territoriet sitt.

STOKKENDER

Selv når Akerselva ligger i full vinterprakt, kald og utilgjengelig, er det trangt om plassen i elva. Midtvinters er Akerselva ett av få områder i Oslo med åpent ferskvann, noe som er svært viktig for ender som blir igjen i Oslo om vinteren. De trenger åpent vann for å finne mat, og kanskje noen ferske brødsmuler.

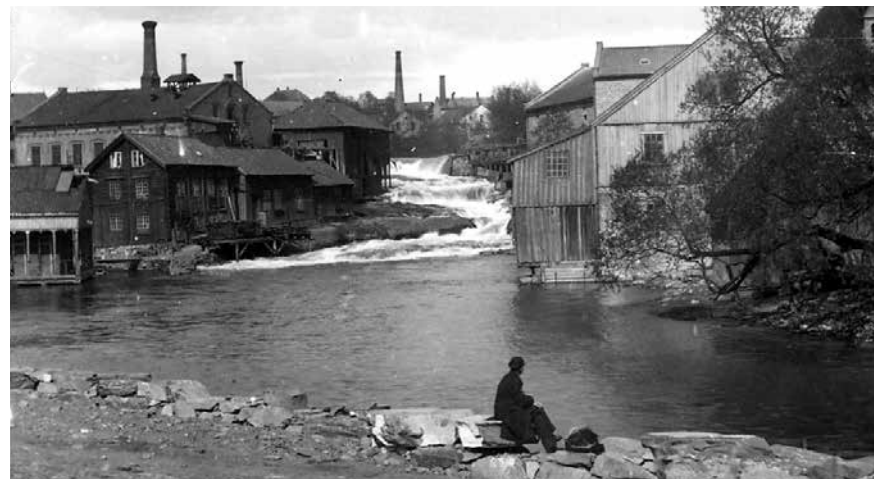
6. NEDRE GRÜNERLØKKA

42: NEDRE FOSS

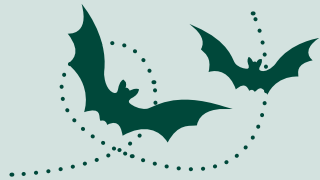
Fra gammelt av gikk båtene helt opp hit. I dag er det bare fisken som tar sjøveien til Nedre Foss. Ved Nedre Foss er det spor etter det som kanskje er landets eldste mølledrift. Munkene fra Hovedøya hadde mølle her, som senere ble overtatt av Kongen ved reformasjonen i 1537 og deretter gikk under navnet Kongens mølle.

BADEHUS I AKERSELVA

På 1800-tallet lå det et badehus på vestsiden av elva. Badehus var både populært og nødvendig i det gamle Christiania. Hjemme hadde man verken innlagt vann eller baderom. Badehuset ved Akerselva ble bygd i 1844. Det var ikke snakk om fribading. Man hoppet ned i kummer. Kummen skulle sørge for trygg bading når man ikke var svømmefør, men kummen hadde også andre fordeler. Menn og kvinner kunne bade, samtidig som de oppførte seg sømmelig. Ikke så mye som ei tå skulle blottes, det sørget antrekket for. Badedrakt var ennå ukjent, og kvinnene hoppet i det med både strømper, kjoler og hatter! Herrene derimot, badet nakne.

Nedre Foss, ca. 1880. Til venstre ser vi et glimt av badehuset. Foto O. Væring, utsnitt. Bymuseet.

HESE SKRIK LANGS ELVA

Et vårtegn er det når hettemåkene begynner å fly på kryss og tvers med hese vårskrisk. Vakker sang er det ikke, men de bærer likevel bud om vår. I slutten av mars-april flokker de seg langs Akerselva, men ut i mai, er det ikke så mange hettemåker å se langs elva lenger. Da "gifter" de seg eller blir "samboende" og legger seg på egg. Andre fugler synes det er betryggende å hekke i nærheten av hettemåker. Hettemåkene er gode vaktposter, og det er alltid noen av dem på vingene som holder utkikk. De mørke fjærene, som danner «hetten» på hodet, vokser fram før hekke- og forplantningstiden starter og skiftes ut med lysere fjær når hekkesesongen er over. *Harald Stølan*

SJELDEN STORFLAGGERMUS

En av våre sjeldne flaggermusarter, storflaggermus, er hittil kun observert nord for Ankerbrua. Denne arten flyr som regel høyt over bakken og er vanskelig å få øye på.

Hettemåker ved Jakob kirke.

43 NEDRE FOSS PARK

Nedenfor siloen ligger Grünerløkkas eldste bygning. Hovedbygningen er fra 1802, men gårdens stamtavle går tilbake til middelalderen, da den var eid av klosteret på Hovedøya, senere av Grünerfamilien, og sist av Bjølsen Valsemølle. Ved Nedre Foss har det altså vært mølledrift fra 1200-tallet til 1985. Kommunen har kjøpt områder ved Nedre Foss for å anlegge ett av Akerselvas største grøntområder, og med det vil det gamle målet om sammenhengende park langs hele elva, være oppfylt. Det er selve kongstanken i Akerselva miljøpark som snart står fullendt. Nedre Foss park er planlagt ferdig i 2017.

44 GRÜNERHAGEN

Grünerfamilien, som har gitt navnet til Grünerløkka, anla en sagnomsust hage på østsiden av elva. I Grünerhagen fant man en dam, terrasser, lysthus, frukttrær, gjess og påfugler. Hagen var privat og omgitt av et gjerde. I dag lever prakthagen kun videre i navnet. På stedet har kommunen anlagt en jibbepark (en variant av snowboard), som del av opprustningen av Akerselva.

«Ingens gate» ved Blå.

Akerselva ved DogA. Det var her Akerselva fikk sin første parkbit.

45 VULKAN

Vulkan Jernstøberi ble anlagt ved Akerselva i 1873 og var pioner i Norge på produksjon av stålbruer. Det gamle området huser i dag hoteller, restauranter, Dansens Hus, Westerdals School of Communication og ikke minst Mathallen Oslo som har flyttet inn i det gamle bruverkstedet fra 1908.

46 GRÜNERBRUA

Akerselvas eldste bru lå der Grünerbrua ligger i dag. Inntil Vaterlandsbrua ble bygd i 1654, var dette eneste forbindelse mellom øst og vest. Før het brua Frysja bru, Akers bro og Møllebroen, og dagens navn vitner om at Grünerfamilien har eid brua. En gang måtte man betale bompenger for å komme inn til byen. Som eneste bru over Akerselva har brua vært åsted for kamper, blant annet har kong Sverre og birkebeinerne utkjempet slag her, og svenskekongen Karl XII svidde likeså godt av hele brua i 1716.

47 CHRISTIANIA BRYGGERI

En tid hadde byen mange bryggerier. Kanskje ikke så rart, i reklamen het det at øl «var en sundhedsdrik som passet både kvinner og barn». Christiania Bryggeri lå i Maridalsveien 3, der Byantikvaren og Byarkivet holder til i dag. Byantikvarens kontorer ligger i malteriet hvor kornet ble omgjort til malt.

48 VED BRENNERIVEIEN

Ett av byens populære konsertsteder, Blå, ligger i Brenneriveien, og søndager er det marked her med salg av kunst og håndverk. Rett ved brua har noen satt opp et skilt med det talende navnet «Ingens gate». På motsatt side av Blå finner vi en buet bygning som en gang huset Indigo, Akerselvans Klædesfabrik, som drev med tøyfarging, og lenger ned ligger kulturhuset Hausmania.

49 FISKEMOSAIKK

Rett nord for Elvebakken videregående skole står et lite murhus som man lett går forbi. Stopp, og titt! Huset er dekorert med en fiskemosaikk som viser vannstanden etter en storflom i 1927.

«Unglaks» som settes ut i Akerselva. Som voksen vil de kanskje komme til Nedre Foss for å gyte.
Foto Dag Ø. Ingierd, OFA.

Mathallen Oslo. Foto Finn Ståle Felberg.

Du merker det kanskje ikke, men vulkanområdet har et rikt dyreliv. Hit kommer laks og sjøørrett for å gyte, og her summer det. Taket av Mathallen huser nemlig 160 000 bier. Biene bor i to bikuber som tilhører Vulkan bigård. Dette er del av en verdensomspennende aksjon for å redde jordas bestand av bier. For å skape ekstra blest har Snøhetta designet bikubene. Honningbiene på Vulkan skal bruke området langs Akerselva og Telthusbakken/Egebergløkka parsellhage til å finne næring. Det kan bli et fruktbart samarbeid! Foto Finn Ståle Felberg.

Ankerbrua.

50: NORSK DESIGN- OG ARKITEKTURSENTER (DOGA)

Kryss brua, så kommer du til Oslos eldste transformatorstasjon. Den har fått et nytt og moderne liv som Norsk Design- og Arkitektursenter. Her kan du oppleve design- og arkitekturutstillinger, men også selve bygget — som er belønnet med Statens byggeskikkpris — er verdt et stopp.

51: JAKOB KIRKE

Jakob kirke er eneste fredete kirke i Oslo som ikke er en middelalderkirke. Kirken ble innviet i 1880 og ligger på den tidligere Ankerløkkens kirkegård, som var kolerakirkegård. Kirken var truet av nedleggelse i 1980-årene, men har gjenoppstått som Kulturkirken Jakob med stor takhøyde, i dobbelt betydning.

52: ANKERBRUA

Ankerbrua er oppkalt etter en av Oslos rikeste familier, Ankerfamilien, men kalles også eventyrbrua. Bronseutmykningene fra 1937 er lagd av Dyre Vaa og hentet fra norske folkeeventyr. Den gangen vekket de nakne skulpturene hissige debatter i avisene. Det var området ved Ankerbrua som først ble omgjort til park, et arbeid som startet rundt 1920.

Hittil har flere av Akerselvas historiske bygninger stått der ranke og vakre, tross sine år. Når vi nå trer inn i elvas siste strekning, er det meste av historien kjørt over med bulldoser.

7. VATERLAND – BJØRVIKA

53 NYBRUA

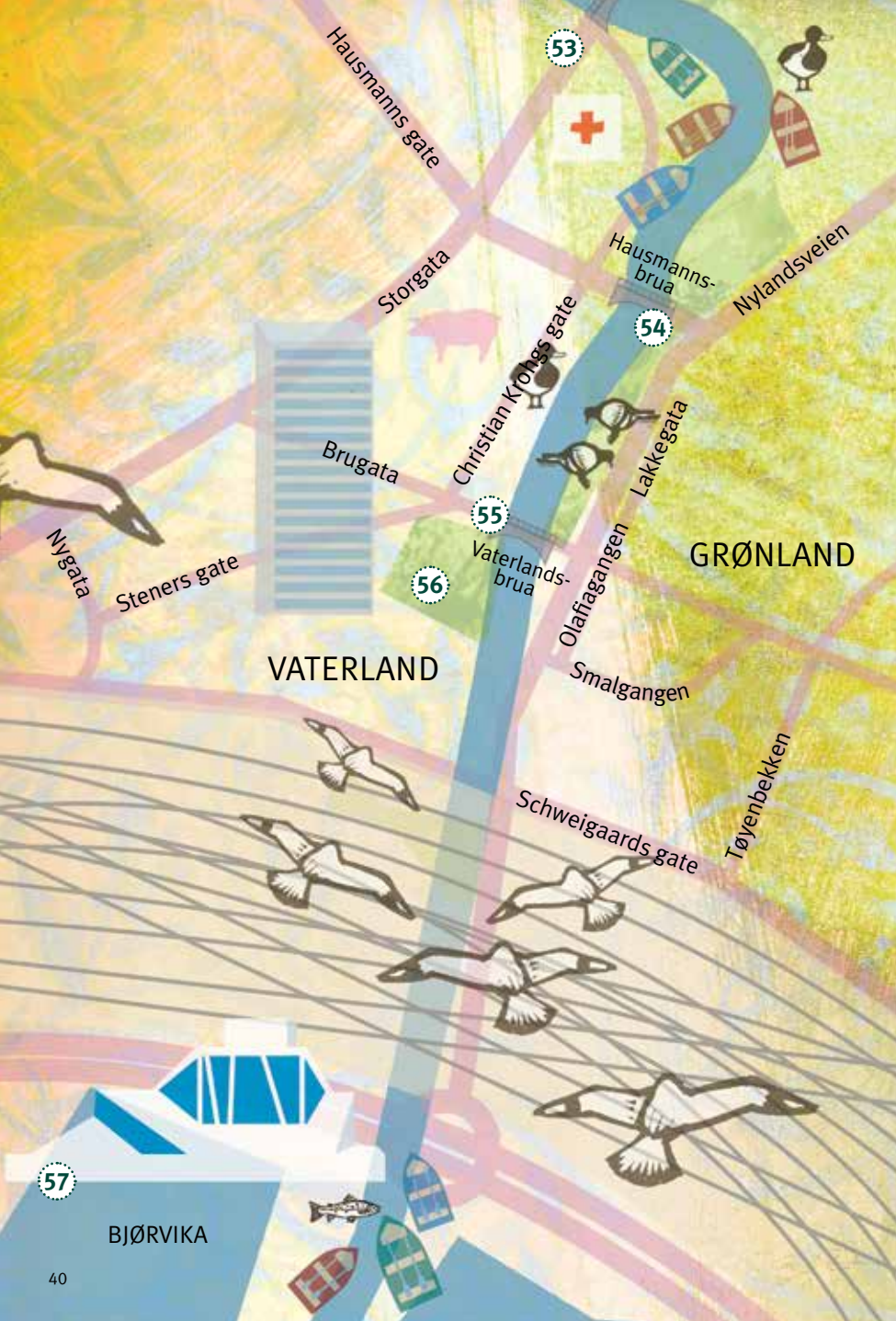
Et pittoresk område med kronglete gater, snekker og trehus. Dette var Vaterland. Her hadde oslofolk båtplasser, men i 1960-årene ble alt jevnet med jorda og nederste del av elva lagt under lokk. Båtfolket ble henvist til Hovedøya, og den gamle bebyggelsen ble erstattet av høyhus og trafikkmaskiner. Det er som om Vaterland aldri har vært «fin» nok, heller ikke bruene. Tross navnet er Nybrua ei relativt gammel bru, som ble oppført i 1827 fordi kong Karl Johan krevde en finere inngang til byen enn Vaterlandsbrua lenger ned. I tillegg til bru anla man parkområder og reiste byens første offentlige monument, Kroghstøtten, ved Legevakten. Fremdeles kan denne delen av Akerselva sjarmere oss med gamle bruer, ender i «bakgården» og hus som spiller seg i vannet. Bli med videre!

VATERLAND – BYENS STEBARN

Hvorfor var skjebnen så ublid mot Vaterland? Ligger svaret i at Vaterland var Oslos slum? Vaterland tilhørte ikke engang Christiania. En gang var Christiania delt i by (kjerne) og forsteder. De som skulle bosette seg i byen, måtte bygge hus av mur. Murbygging var dyrt, og derfor reiste det seg forsteder av trehus rundt byen. Folk i forstedene hadde færre rettigheter, og de ble sett ned på. Da det ble forbudt å ha gris i byen i 1638, ble de forvist til Vaterland. Aller fattigst var Fjerdingen, som lå på vestsiden av Akerselva, i dagens Christian Kroghs gate. På Vaterland så elva ut som ei brun suppe i 1950-årene, ifølge Svein Solem i boka «På barndommens stier». Her havnet kloakken og sagmuggen. Så kalte man også området der dagens jernbanetorg ligger for Saugbanken (Sagbanken).

Mot Vaterlandsbrua, ca. 1870. Foto Ole Tobias Olsen, utsnitt. Bymuseet.

Innvielse av Hausmannsbrua, 1892. Foto: Bymuseet.

54 HAUSMANNSBRUA

Brua er oppkalt etter generalløytnant Fredrik F. Hausmann. Den vakre støpejernsbrua fra 1892 er verneverdig og utstyrt med «jernblonder». Den ble bygget usedvanlig solid fordi byen hadde skaffet en 18-tonns moderne dampveivals som krevde en sterk bru. Da brua ble utvidet til fem kjørefelt i 1980-årene, klarte man å kopiere utsmykningen og beholde bruas opprinnelige utseende.

MORGEN PÅ HAUSMANNSBRUA

«Elva flyter rolig, og det er stille i gatene. Ingen biler, ingen mennesker. Bare spurven forsøker seg med noen forsiktede kvitter, nesten som for å kjenne stillheten. Hausmannsbrua krummer ryggen, strekker på skjelettet og nynner svakt. Sola er inne i dagens første time og det er helt stille, det er da brua liker seg best. Det er ikke mange som vet at brua har stemme, og at det er i stunder som disse at den nynner blidt og forsiktig».

Svein Andersen, oppvokst ved Hausmannsbrua.

Utdrag fra St. Hallvard 2/1997.

55 VATERLANDSBRUA

Alle som kom østfra til byen, måtte gjennom Vaterland. Over Vaterland gikk en av byens eldste bruforbindelser, og den første Vaterlandsbrua ble bygd i 1654. Tidligere var elvene byens kloakkledninger, og da Christianias første kloakkledning ble lansert i 1846, rynket ingen på nesen over at den ble sendt ut i Akerselva ved Vaterlandsbrua. Slammet førte til en gjæringsprosess slik at det dannet seg gassbobler på elvas overflate, som ungene tente på for å lage smell eller såkalte kruttkjerringer.

DU HAR SETT DEM

Du har sett dem trippende foran dine føtter. Du har sett dem kurrrende med oppblåste fjær. Du har sett dem på jakt etter smuler fra menneskets bord. Du har sett dem hver dag. Likevel vet vi lite om byduenes liv i Oslo. Vaterland er Oslos mest «beduede» bydel. Visste du at bydua er en tolerant fugl som aksepterer artsfrender og andre fuglearter? I dag har duene et dårlig rykte, men historisk har de vært fuglenes svar på menneskets beste venn. Duene er symbolet på fred, det var en due som først så land på Noahs ark, og ikke minst gjorde over 200 000 brevduer en stor innsats under andre verdenskrig.

Slik så det ut en gang. Utsikt mot Schweigaards bru, 1953. Foto Jan Fr. Sohlberg. Bymuseet.

Øverst: Ender i «bakgården». Nederst: Elgsletta aktivitetspark ved Vaterlandsbrua har to sandvolleyballbaner som er åpen for alle. Foto Bymiljøetaten.

56 VATERLANDSPARKEN

I Vaterlandsparken står busten av Olafia Johannisdottir (1863—1924), islendingen som bodde og arbeidet som slumsøster blant prostituerte og fattige på Vaterland inntil sin død. Her fant hun de fattigste. Ved kulverten står kunstverket Dykkar installasjon av Ola Enstad. Her går elva inn i en 500 meter lang tunnel før den dukker opp igjen ved sjøen. Egentlig skulle vi støtt på to bruer til før Akerselva gjenforenes med sjøen. Schweigaards bru og Bispebrua. Som båtene er de bare et minne.

57 BJØRVIKA

Så er vi ved veis ende, eller er vi ikke det? Akerselva har hatt mange havneansikt. Man tror at navnet Vaterland kommer av Waterland og stammer fra trelasthandelen med nederlenderne. Da trelast var Christianias viktigste næring, lå det høye plankestabler her på 1600-tallet. Det som en gang var et gjørmete område, ble bygd opp av sagmugg og slam fra Akerselva. Slik er Vaterland blitt til. Senere ble trelasthandel erstattet av skipsbygging. På 1800- og 1900-tallet lå Norges største skipsverft, Nylands Verksted, i Bjørvika. I dag er Akerselva vitne til at en ny bydel vokser fram i Bjørvika, og et nytt kapittel i historien om «æelva» skrives.

Visste du at det lå en hoppbakke i Nydalen, at du finner en hemmelig trikk på Kuba, at en sjelden flaggermusart er sett ved Ankerbrua, eller at Vaterland en gang var fylt av småbåter? Dette er en turguide som forteller om mer enn severdigheter. Her får du også kjennskap til natur og til menneskene som har arbeidet langs elva. Du får høre om fabrikkjentene som fikk mulkt om de kom for sent til jobb, om barn som sorterte spiker og om hester som kjente til brennevinssjappene i byen. Bli med på en vandring langs Oslos blå paradegate.

